

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.4 Teharje)"17"

Prejeto: 5. 6. 2008

Željko Oset

mladi raziskovalec-asistent na Inštitutu za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: zeljkoo@inz.si

Teharska koseška skupnost skozi prizmo sodnega protokola koseškega sodišča v obdobju 1715–1718

IZVLEČEK

V članku je osvetljena zgodovina teharske koseške skupnosti, ki je kljub velikim družbenim spremembam uspela obraniti svoj privilegirani položaj. Predstavljeno je delovanje avtonomnega (koseškega) sodišča, ki je bilo pristojno za civilnopravne zadeve. Življenje koseške skupnosti je že od srednjega veka potekalo v pravnem okviru sistema potrjenih privilegijev ter nenapisanih norm vsakdanjega življenja.

KLJUČNE BESEDE

Teharje, teharska koseška skupnost, sodni protokol, 18. stoletje

SUMMARY

THE TEHARJE KOSEZE COMMUNITY THROUGH THE PRISM OF THE JUDICIAL PROTOCOL OF THE KOSEZ COURT IN THE 1715–1718 PERIOD

Illuminated in the article is the history of the Teharje kosez community that succeeded despite significant social changes to preserve its privileged position. Presented is the organization of the autonomous (kosez) court, which was competent for civil-legal matters. The life of the kosez community proceeded since the middle ages within the legal frame of the system of confirmed privileges and non-written everyday life norms.

KEY WORDS

Teharje, Teharje kosez community, judicial protocol, 18th century

Uvod

Leopold von Ranke je v šestdesetih letih 19. stoletja potarnal, da njegovi sodobniki zanemarijajo pravo (pravne vire) kot sredstvo za preučevanje preteklosti. S to opazko je poskusil vzpodbuditi stanovske kolege, od katerih je pričakoval, da bodo posvetili večjo pozornost pravnim problemom, kar mu je nedvomno uspelo. Kljub povečanemu zanimanju za pravno zgodovino še vedno obstajajo praznine. Ena izmed takšnih praznin v slovenski pravni zgodovini je problem ustroja ter delovanja koseških sodišč. Za to vrsto sodišč so ohranjeni pravni viri redkost. V večjem obsegu so ohranjeni viri le za sodišče teharske koseške skupnosti. Ključni dokument je ohranjeni sodni protokol sodišča. Protokol sestavljajo zapisi iz obdobja med 1715–1849.

O Teharjah oziroma teharskih kosezih pisni viri do 14. stoletja molčijo.¹ Zato lahko o času, izvoru in sami naselitvi samo ugibamo oziroma sklepamo, po analogiji z razmerami in razmerji na Koroškem, kjer obstajajo za zgodnji srednji vek pisni viri o družbenem položaju kosezov. O družbenem položaju kosezov je moč razbrati iz umestitve na seznamu prič pri posameznem dokumentu. Teharje, oziroma teharski duhovnik Heinreich, se prvič omenjajo v pisnem dokumentu iz leta 1362.²

Zgodovina teharskih kosezov je tesno povezana z gradom Zgornje Celje, saj je bilo v urbarju³ iz leta 1618 zapisano, da so kosezi svoje privilegije in svoboščine dobili z gradiščansko službo.⁴ Teharska koseška skupnost je bila tesno povezana z vsakokratnim imetnikom gospostva Zgornje Celje, saj so morali kosezi opravljati stražarjenje na gradu Zgornje Celje. Ta obveznost teharskih kosezov je eksplicitno zapisana v prvem ohranjenem privilegiju deželnega kneza Ferdinanda I. leta 1537. V omenjenem privilegiju je zapisano, da morajo kosezi v primeru vojne ogroženosti sodelovati pri obrambi gradu Zgornje Celje. V privilegiju je posebej pomenljivo določilo, da morajo kosezi pri obrambi uporabljati svoje orožje.⁵ Tako so teharski kosezi varovali Zgornji celjski grad v kmečkem uporu leta 1573. Kljub temu, da se je kmečki upor končal že v februarju leta 1573, je grad še avgusta istega leta

varovalo več kot 80 oboroženih kosezov. Poleg stražarjenja v tem uporu so teharski kosezi upravljali za celjskega vicedoma tudi izvidniško in kurirsko službo.⁶ Med kmečkima uporoma v letih 1573 in 1635 se je odnos med teharsko koseško skupnostjo in celjskim glavarjem poslabšal. Teharčani so aprila 1635 zavrnilo poziv celjskega glavarja Janeza Friderika Schrattenbacha, ki je želel, da bi teharski kosezi zavarovali Zgornji celjski grad pred morebitnim napadom. Celjski glavar je na grad pozval 40 kosezov, ki naj bi s seboj prinesli dvodnevno zalogo hrane. Kosezi so glavarjev poziv zavrnilo. Še več, glavarjev poziv so zavrnilo tudi celjski meščani, ki jih je glavar prav tako pozval k obrambi gradu. Zaradi zavrnitev je bil glavar prisiljen sam zavarovati grad, o čemur je tudi poročal cesarju. Razlog za nesodelovanje koseške skupnosti pri aktivnostih celjskega glavarja je bilo nezadovoljstvo s položajem skupnosti, ki se je leta 1635 pritožila zoper ravnanje Jurija Schrattenbacha.⁷

Stražarjenje na gradu Gornje Celje so morali kosezi opravljati kot tlačno obveznost. Tlake med kosezi so bili oproščeni sodnik in štirje prisedniki sodišča. Poleg Teharčanov so morali na celjskem gradu stražariti tudi tržani Vojnika in kmetje podložni celjskemu gospostvu.⁸

Pravni status teharske koseške skupnosti

Prvo ohranjeno potrditev svoboščin teharskim kosezom je maja 1537 izdal deželni knez Ferdinand Habsburški v obliki pisma.⁹ V uvodu pisma je navedel, da so ga zvesti teharski kosezi zaprosili za obnovo starih svoboščin. Kosezi so se na deželnega kneza obrnili, ker jim je dotedanji zapis svoboščin, ki so ga bili kosezom izdali celjski grofje,¹⁰ zgorel v požaru. Na omenjeni privilegij se sklicujejo vse nadaljnje potrditve svoboščin teharskim kosezom.¹¹

Ferdinand je s pismom formalno potrdil obstoječe stanje, ki je izviralo iz privilegijev celjskih grofov. Svoboščine in dolžnost za koseško skupnost, ki je štela 100 domcev (*hofmarken*) ali ognjišč, tako zasedenih kot nezasedenih, so:

6 Koropec, *Mi smo tu*, str. 62–63.

7 Prav tam, str. 114, 133.

8 Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 306–307. Prim. Grafenauer, *Ustoličevanje*, str. 352–353.

9 Ignac Orožen je v registru zapisal privilegij deželnega kneza Ferdinanda I. (Orožen, *Das Bisthum*, str. 328–329).

10 Vilfan, Kosezi in svobodnjaki. *Gospodarska in družbena zgodovina*, II. zvezek, str. 125. Vilfan med "stara koseška naselja" uvršča tudi Teharje, za kateri meni, da so kot skupnost ostali v "starem družbenem položaju", ki pa so postopoma izgubljala na družbeni rekogniciji. Zaradi tega so se zmanjšale možnost posameznega koseza za napredovanje v položaj svobodnega plemiča (Prim. Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, str. 55–56, 86–90, 125, 183, 212; Grafenauer, *Ustoličevanje*, str. 353, 357).

11 Isto formulacijo zasledimo v vseh nadaljnjih potrditvah svoboščin.

1 Josef Pečnak omenja obstoj sodnijskega urada (schoffenamt) grofov Vovbrških na Teharjah v 13. stoletju. Pečnak žal ne navaja vira, iz katerega je pridobil informacijo. Pečnak, *Local Chronik*, str. 23.

2 ...*Heim(reich)...pharr(er) cze Tyechar(e)n...* Blaznik, *Slovenska Štajerska II*, str. 418.

3 Janko Orožen navaja, da je bila v urbarju iz leta 1643 prepisana zgodovina pridobitve privilegijev iz urbarja, ki je bil napravljen 1618. Omenjeni urbar je med drugo svetovno vojno izginil. Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 452. Prim. z monografijo *Splošni pregled dravske banovine* (str. 105), kjer se omenja tudi urbar iz 1576, ki ga je imela v hrambi teharska občina.

4 Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 455.

5 Orožen, *Das Bisthum*, str. 328–329.

- proste volitev sodina (t. i. *schöffën*), ki ga potrdi (mu izroči sodno palico) vicedom v Celju,
- volitev 4 prisednikov (t.i. *assessores*),
- sodišče je stvarno pristojno za *causa minores* (*freies Gericht mit Ausnahme der Malefiz-fälle*),
- sodin pripravlja in pečati¹² kupne, prodajne pogodbe,
- v primeru ogroženosti gradu Zgornje Celje morajo kosezi s svojim orožjem sodelovati v obrambi.¹³

Teharčanom so svoboščine kasneje potrdili in obnovili deželni knezi Karel II. (leta 1567), Ferdinand II. (7. maj 1597), Ferdinand III. (5. decembra 1637), Leopold I. (22. november 1661), Jožef I. (13. april 1707), Marija Terezija (28. julij 1742) in Franc II. (13. maj 1794).¹⁴

V naslednjih potrditvah svoboščin teharskim kosezom se posamezne svoboščine ne navaja, ampak je uporabljena splošna fraza o obnovitvi in potrditvi starih svoboščin (*erneuern und bestätigte freyheiten in gnaden confirmirt worden*), ki so jih pred tem izdali in potrdili štajerski deželni knezi ter še pred tem celjskih grofje (*unsern hierortigen vorfahren römischen keysern, königen, erzherzogen zu Österreich, und hierortigen grafen von Cilli*).¹⁵

O pridobitvi privilegijev od celjskih grofov govori ljudska pripovedka, ki jo je zapisal Ferdo Kočever¹⁶ z naslovom Mlinarjev Janez, slovenski junak ali uplemenitba Teharčanov.¹⁷ Povest je bila prvič

natisnjena leta 1859 v Zagrebu. Napisana je bila v štokavskem narečju, zaradi česar je bila knjiga deležna ostre kritike. Negativna kritika je pokopala idejo o sprejem štokavskega narečja za višjo literaturo,¹⁸ saj je bila povest v ponatisu, ki ga je pripravila Mohorjeva družba napisana v standardu čašopisne slovenščine.

Knjigo so bralci v kasnejših natisih dobro sprejeli, saj je bilo (kot je v predgovoru zapisal izdajatelj ob petem ponatisu 1910) povpraševanje tako splošno, da so se odločili narediti ponatis knjige vsakih nekaj let. Razlog za uspešno recepcijo se kaže v izboru tematike, to je zgodovina "slovenskega naroda" v srednjem veku. S povestjo Mlinarjev Janez so teharski kosezi osvojili prostor slovenskega narodnega zgodovinskega spomina in zavesti. Konstrukcija zgodovinskega spomina je namreč ideološka projekcija in je v bistvu nasilje sodobnikov na preteklostjo. Povest jasno pokaže, da je med Teharčani obstajala vera v skupno preteklost, čeprav niso bili nujno v krvnem sorodstvu. Izkazuje se pomembnost kategorije spominjanja, ki tvori temelj tradiciji, iz katere so Teharčani črpali kolektiven občutek časti, deloma moči, ki je izviral iz nujnega nadvrednotenja svojih življenjskih praks in šeg. Izraz nadvrednotenja je tudi percepcija kosezov kot slovenskega plemstva. Ta percepcija se izrazito jasno pokaže v uporabi terminologije. Starejša literatura namreč prevaja termin *edlthumb Tiebern* kot teharska žlahtnija ter tudi teharska plemiška občina. Podobno se prevaja *edlinger* s plemič. Zgoraj omenjeni prevodi so historično nekorektni in so odraz sodobnih nacionalnih (nacionalističnih) projekcij v preteklost.¹⁹ Kolektivna oznaka kosez je starejša od nemške varienta *edlinger*.²⁰ Iz nemške oblike je moč sklepati nemško

¹² Pravno veljavo pogodbam "*mit dem sigille der edlinger*" je dal sodin, ki je na pogodbe obesil pečat skupnosti. V zbirki pečatnikov Štajerskega deželnega arhiva hranijo pečatnik teharske plemiške občine z napisom *s(sigille) des edlthumboms zw tiebern 1626* (Otošec, *Srednjeveški pečati*, str. 34).

¹³ Orožen, *Das Bisthum*, str. 328–329.

¹⁴ Privilegij (nadvojvode) Karla II. je zapisan v urbarju teharske koseške skupnosti iz leta 1643. Ostali privilegiji se nahajajo v Zbirki teharskih listin v Zgodovinskem arhivu Celje. Poleg privilegijev se v zbirki nahaja tudi listina o podelitvi dveh prošenj pri cerkvi svete Ane (Ferdinand II., 1610), dokument o oprostitvi dominikalnih dajatev teharskih kosezov s strani Hansa Sigmunda Wagensperga kot zemljiškega gospoda, ter dokument o načinu pobiranja urbanih dajatev (18. maj 1618), listina o podelitvi dveh prošenj v koštno izgradnje cerkve svetega Jožefa (Leopold I., 22. maj 1661), ter pravica do tretjega živinskega sejma (Franc II., 13. maj 1794) (ZAC, Zbirka teharskih listin).

¹⁵ ZAC, Zbirka teharskih listin, sign. L7 TEH.

¹⁶ Ferdo Kočever je pokazal velik interes za narodne povesti. Leta 1865 je društvu Slovenski Matici predlagal, da začne z nabiranjem narodnega blaga (pripovedk, pesmi). Akcija za zbiranje je dosegla velik odmev med Maticarji, predvsem med mlajšo generacijo članov ter simpatizerjev. Zaključek akcije predstavlja komentirana izdaja Narodnih pesmi. Od 1896 do 1912 je bil urednik pesmi Karel Štrekelj. Izdajo narodnih pesmi so zasenčili svetovnonazorski spori glede tako imenovanih "kosmatih pesmi" (ARS, AS 621, škatle 3, 14 in 20).

¹⁷ Po ljudski pripovedki naj bi celjski grof Ulrik II. zalezoval (med drugimi tudi) teharska dekleta. Pri enem izmed takšnih nočnih pohodov so ga teharski fantje ujeli in pridržali. Grof je v želji, da bi si prihranil sramoto, Teharčanom ponujal odkupnino, ki pa je fantje niso sprejeli. Grofa so spustili šele potem, ko jim je obljubil, da jih bo poplemeniti.

Po tem nočnem dogodku so bile naslednji dan vsakoletne volitve sodnika. Na volitve je prišel tudi celjski grof s spremstvom. Listino o poplemenitju je predal novo izvoljenemu sodniku, ki pa je bil vodja vaše straže, ki je prejšnjo noč ujela grofa. Potem ko je grof izvedel, kdo stoji za pridržanjem, je poslal svoje spremstvo na Teharje. Le-to je bilo prepozno, saj je sodnik skupaj še z ostalimi odraslimi fanti odšel na Ogrsko, kjer se je pridružil četam za boj proti Turkom. Zgodba ima srečen konec, saj tistega leta umre Ulrik II. in teharski fantje se srečno vrnejo na Teharje. Zgodba se je končala tako, kot je za Slovence običajno, s pojedino. Povzeto po Ferdo Kočever, Mlinarjev Janez, slovenski junak ali uplemenitba Teharčanov, Celje, 1910. Poleg te verzije obstajajo še tri druge variete: prvi dve govorita o ljubzenskih zvezah ali namenih Celjskih (s hčerko bežigrskega kmeta in teharskega gozdarja), tretja pa o nezakonskih otrocih celjskih grofov, ki so jih dajali na Teharje v rejo (Hartman, *Celjski grofje*, str. 41).

¹⁸ Cvirn, Janez: Kočever Ferdo. *ES*, V, str. 178–179. Kočever je izdelal načrt po katerem bi se višja literatura pisala v srbohrvatskem jeziku (standardiziranem štokavskem dialektu) je z negativno kritiko splavala po vodi. Zgled za višjo literaturo naj bi predstavljala povest Mlinarjev Janez.

¹⁹ Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 105, 295, 450–453.

²⁰ Zanimivo in povedno je geslo Edeline v slovarju *Der grosse Brockhaus*, zaradi česar geslo navajam v celoti. *Edelfreie, Edeline, ursprünglich die germanischen Adlingen, die sich von*

dojemanje kosezov oziroma njihove vloge in družbene položaja.²¹ Zatorej menim, da moramo glede na povedano prevajati *edlthumb Tiehern* s teharska koseška skupnost. Dokaz, da teharski kosezi niso bili plemiči niti kot skupnost niti kot posamezniki, je dejstvo, da niso bili vpisani v deželno desko.²² Kljub vsem dilemam v zvezi kosezi (izvor, izvor imena) je evidentno, da gre za skupino, ki je imela poseben, privilegiran položaj, kar je poleg zgodovinskega spomina predstavljalo ključen element identitete teharski kosezov. Njihov privilegiran položaj je bil najverjetneje povezan z vojaško "službo". Na to možnost nakazuje obveznost stražarjenja ter pomoč pri branjenju gradu Zgornje Celje v primeru napada.

Na temo ljudske pripovedke o plemenitenju teharskih kosezov je Benjamin Ipavec na libreto Antona Funtka napisal prvo slovensko opero Teharski plemiči. Opera je bila prvič javno uprizorjena 10. decembra 1892 v Ljubljani. Slovenski rodoljubi so jo navdušeno sprejeli, saj se je opera kakor tudi tema opere dobro vklopila v slovenski rodoljubni imaginarij na prelomu v 20. stoletje. Nemški odziv je bil precej bolj zadržan. Graški nemškonacionalni tisk je operi priznaval kvaliteto, medtem ko je celjski časnik *Deutsche Wacht* kritizirala izbor teme²³ opere, t.j. pripetljaje *Edelbauern von Tüchern*.²⁴

Teharsko koseško sodišče

Podsodno območje sodišča

Teharskemu sodišču je bilo podsodno območje teharske koseške skupnosti, ki je poleg Teharja obsegalo koseška naselja v neposredni okolici (Bukovžlak, Vrh, Lipa, Pečovnik, Osenica, Slance) ter koseška naselja v Savinjski dolini (Kasaze, Šešče, Sešice, Podkoželj, Veternik, Podgorje, Selo pri Stopniku, Čeplje, Kote pri Šentilju blizu Velenja in Blate).²⁵ Kljub širokemu in razpršenemu podsodnemu območju, so vpisi v sodni protokol večinoma omejeni na Teharje. Večino primerov vpisov iz koseških naselij v Savinjski dolini je zabeleženih na dan volitev sodina. Poleg vpisov na dan volitev sta dva zanimiva primera vpisov iz okoliških naselij, v

katerih posameznik toži župo. V prvem primeru tožnik trdi, da skupnost Kasaze koristi zemljo, ki jo je izročil sinu. Zaradi pomanjkanja dokazov zadeva ni dobila epiloga, saj v sodni knjigi ni vpisana druga obravnava, v kolikor je do nje sploh prišlo.²⁶ V drugem primeru je župan soseske Kaplja tožil župo zaradi neplačanega davka. Ena izmed dolžnosti župana je namreč bila, da soseska pravočasno poravna obveznosti do zemljiškega gospoda ter deželnega kneza. Župan je soseski zagrozil, da bo v primeru neplačila obveznosti zahteval namestitev vojakov, ki bodo pri neplačnikih ostali do plačila obveznosti.²⁷

Stvarna pristojnost

Teharsko koseško sodišče je bilo skladno s privilegiji stvarno pristojno za civilnopravne zadeve (z izjemo zakonski zadev – *causa matrimoniales*) ter za lažja kazniva dejanja (tatvine in lažje telesne poškodbe). V literaturi se takšna stvarna pristojnost sodišča označuje s terminom *causa minores*.²⁸ Sodišče je poleg omenjenih pristojnosti opravljalo tudi sodne poravnave in notarske storitve.

Zadeve, za katere je bilo pristojno teharsko koseško sodišče in so bile obravnavane pravnomočno, lahko razdelimo v šest skupin:

- dejanske oziroma materialne krivice (dolгови, oviranje uporabe služnostne poti, neredno izplačevanje preužitka ter prestavljanje meje),
- verbalne krivice,
- lažja kazniva dejanja (tatvine in telesne poškodbe)
- notarski zabeležke o plačilu kupnine
- splošne zadeve (volitve sodnika, prepoved sekanje dreves)
- institut nepristranskega sodišča.

Nadvse zanimivo je, da ima teharsko koseško sodišče podobne stvarne pristojnosti, kot so jih imela patrimonialna sodišča. Podobnost se tukaj ne konča, saj imata omenjena tipa sodišč podobno razpršeno podsodno območje in časovno dinamiko sklicevanja zasedanj (kvartno sodišče).²⁹

Dejanske krivice

Dejanske krivice predstavljajo prepričljivo večino vpisov v sodno knjigo. Najpogostejše dejanske krivice so bile v zvezi z neporavnanimi dolgi. Obseg dolgov je segal od 4 do 300 goldinarjev. Sami dolgov izvirajo iz sposojanja denarja, neplačila dediščine skladno z oporoko in ostalimi dokumenti, ki urejajo dedna razmerja ter neplačila obveznosti do zemljiškega gospoda in deželnega kneza.

den ändern Freien durch ein dreifaches Wergeld unterschieden, aus ihnen entwickelte sich etwa 12 Jahrhunderte der hohe Adel im Gegensatz zum grossenteils unfreien Dienstadt (Der grosse Brockhaus, 5 Band, str. 233.

21 Štih, *Ozemlje Slovenije*, str. 40–41. O izvoru primerjaj Hauptmanovo sugestivno poglavje Kasazi v njegovi monografiji *Staroslovenska družba in obred na knežjem kammu*, str. 75–126 geslo Kosezi v ES, V, str. 313–314; prim. tudi Grafenauer, *Ustoličevanje*, str. 324–325.

22 Košir, *Deželna deska za Kranjsko*, str. 95–98.

23 Prav zaradi napada časnika na temo opere se je Josef Pečnak odločil napisati zgodovinski pregled teharskih kosezov, ki ga je objavil dve leti pozneje (prim. op. 2).

24 Grdina, *Ipavci*, str. 267–277; Pečnak, *Local Chronik*, str. I–III.

25 Grafenauer, *Ustoličevanje*, str. 331–332.

26 ZAC, Teharska sodna knjiga, str. 29.

27 Prav tam, str. 30.

28 Polenc, *Razpored sodnih instanc*, str. 134.

29 Vilfan, *Soseske. Gospodarska in družbena zgodovina, II. zvezek*, str. 60–62.

Koseške naselbine³⁰

	materialne krivice	verbalne krivice	lažja kazniva dejanja	notarski vpisi	Spori pri dedovanju	Splošne zadeve	
1715	7	2		2	4		15
1716	14	1	1		4	3	23
1717	6		1		3	2	12
1718	10	2	2		1	3	18
Skupaj	37	5	4	2	12	8	68

Prikaz zapisanih obravnav po predmetu sodne obravnave.³¹

Pri dejanskih krivicah je bila ključna zahteva tožitelja (aktivne stranke), da toženec poplača dogovorjene obveznosti. Tožitelj je svoj zahtevek podkrepil z relevantnimi dokumenti in pričami. Toženi je imel možnost za zagovor. Kolikor je tožitelj zadostno podkrepil svoj zahtevek, ter je sodišče razsodilo njemu v prid, je moral toženi v roku, ki mu ga je določilo sodišče, poravnati svojo obveznost. Poleg tega je moral plačati tudi sodne stroške ter odvetnika, kolikor ga je aktivna stranka angažirala. Za določitev poplačila obveznosti so se večinoma uporabljala opisna določila, redkeje točni datumski roki plačila. V večini primerov je kot rok plačila določen v deželi običajen rok (*...in landts gebreuhigen termin zu bezallen schuldig...*).³² Poleg te določitve se za rok plačila uporablja tudi določitev v običajnem sodnem roku (*...in gebreuhigen gerichts termin zu bezallen...*)³³ ter v kratkem roku (*...in kurzen termin...*).³⁴ Iz teksta

sodne knjige ni razvidno, kaj so te fraze v praksi pomenile. Redkeje se je uporabljalo točno določitev roka. Uporabljena je v dveh primerih, ko gre za krajša roka plačila (*...in 14 tägiger termin...*).³⁵

Tožniki so od dolžnikov zahtevali poleg poplačila glavnice tudi v deželi običajne obresti (*...in landts gebreuhigen interesse...*). Te so se gibale med 4 in 6% na letni ravni.

Verbalne krivice

Teharska koseška skupnost je imela visoko stopnjo občutljivosti v zvezi z verbalnimi krivicami. Pri dokazani storjeni verbalni krivici je bilo poleg materialne odškodnine (v primeru obsodbe) potrebno izvesti tudi takojšnje javno opravičilo za obrekovanje pred skupnostjo (*...die clagerin öffentlich depreciren..., ...in instanti vor dem ehrsamben gericht ein öffentliche abbit thuen, undt ihme sein ehrliben namben restituieren...*).³⁶ V primeru, da tožitelj tožencu ni uspel dokazati storjene verbalne krivice, se je moral tožitelj tožencu pred skupnostjo opravičiti. Za dokazano verbalno krivico so obsojenca telesno kaznovali

³⁰ Grafenauer, Kosezi. *ES*, V, str. 313–314.

³¹ Civilnopravni postopki so načelo pismenosti prevzeli iz kanonskega prava oziroma ob recepciji rimskega prava na začetku novega veka (Prim. Kambič, Razvoj kazenskega prava, str. 210).

³² ZAC, Teharska sodna knjiga, str. 2.

³³ Prav tam, str. 55.

³⁴ Prav tam, str. 38.

³⁵ Prav tam, str. 46.

³⁶ Prav tam, str. 3 in 61.

z zrcalno kaznijo. Za storjeno verbalno krivico so storilca udarili po ustih (...auf dass in maül schla-gen...).³⁷

Pri verbalnih krivicah je zanimivo, če že ne simptomatično, da sta v obeh primerih storjenih verbalnih krivic storilca moška in žrtvi krivice ženski. Obema primeroma je skupno tudi, da sta bili ženski označeni za čarovnici (v prvem primeru: ...*ti zouperska kurba*...³⁸ ter v drugem primeru: ...*sie ein zaüberin seje*...).³⁹ V prvem primeru do obsodbe ni prišlo, zato je tožnica tudi zahtevala, da v njeni zadevi ponovno odloči nepristransko sodišče. V drugem primeru je tožnica uspela dokazati verbalno krivico. Tožitelja so za kazen udarili po ustih.⁴⁰

Verbalne krivice je bil obtožen tudi prisednik sodišča, ki je podložnika celjskega gospostva domnevno žalil (...*schelmb dieb, et hundts sobn*...). Sodišče je prisedniku napovedalo izgubo mesta, v primeru da mu bo tožnik uspel dokazati verbalno krivico.⁴¹ Zadeva ni dobila epiloga z vpisom, poleg tega pa je obtoženi prisednik opravljal svojo funkcijo še nadaljnji dve leti, za kateri imamo podatke.

Lazja kazniva dejanja

V teharski sodni knjigi so štiri vpisi s področja lažjih kaznivih dejanj. V treh primerih gre za telesne poškodbe, od tega dve lažji in eno težjo poškodbo. Iz primerov bi težko naredili vzorec obnašanja teharskih kosezov, saj je v prvem primeru prisednik sodišča v zasebnem sporu prisilil tri zauščnice (...*3 obrfeigen gegeben*...) podložniku gospostva Zgornje Celje.⁴² V drugem primeru gre za "običajen" pretep med dvema odraslima Teharčanoma. Zadeva ni dobila epiloga, saj sta bila tožnik in toženec na prvem soočenju pozvana, naj pripeljeta priče, ki bodo podkrepile njune trditve. Žal zadeve ne moremo spremljati naprej, saj je to zadnji vpis pred dvanajstletno prekinitvijo vpisov v sodno knjigo.⁴³ V tretjem primeru je vinjeni Teharčan hudo telesno poškodoval mladoletnika. Poškodba je bila tako huda, da je bil mladenič za daljše obdobje na zdravljenju v Celju. Stroške zdravljenja je moral poravnati toženi, ki je tudi priznal krivdo. V svoj zagovor je povedal, da je bil v času storitve kaznivega dejanju v vinjenem stanju.⁴⁴

Četrti primer kaznivega dejanja je bila tatvina zelenjave z vrta. Mladoletno tatico je pri kaznivem dejanju zalotil lastnik, ki jo je tudi udaril. Sodišče je ob tej priložnosti okaralo lastnika zaradi uporabe sile nad mladoletno osebo.⁴⁵

Skladno s privilegiji je bilo za težja kazniva dejanja, tako imenovane malefične zadeve, pristojno celjsko deželno sodišče.⁴⁶ Apelacijska stopnja na odločitve koseškega sodišča je bil celjski vicedom.⁴⁷

Notarski vpisi

Koseščine so na Kranjskem ohranile do začetka novega veka status prostolastnih zemljišč. Status je bil vezan na koseško kmetijo in na trenutnega imetnika. Pravni status je omogočal prost promet s kmetijami ali deli kmetij.⁴⁸ Tako kot na Kranjskem so tudi teharski kosezi posedovali zemljišča, ki so imela status prostolastnih zemljišč. Na podlagi sodnega protokola lahko trdimo, da je bil interes kupcev izključno za dele kmetije (travnikov, njiv), nikoli pa ni primera, v katerem bi kupec želel kupiti celo kmetijo. Vpisi spremembe lastnikov niso omejeni samo na Teharje, ampak so v sodni knjigi vpisani pravni posli za naselja, ki so bila relativno blizu Teharjem.

Kupoprodajne pogodbe je sestavil sodnik, napisal pa pisar koseškega sodišča (za obdobje 1715 do 1718 je bil to Urban Wrimpl). Pravno veljavo pogodbam je dal sodnik, ki je na pogodbe obesil pečat⁴⁹ skupnosti (*mit dem sigille der edlinger*).

Institut nepristranskega sodišča

Nepristransko sodišče je bilo izredno civilno sodišče, ki se je uporabljalo za spore med plemiči, v večjem obsegu pa v sporih med podložniki in zemljiškim gospodom in v sporih med podložniki dveh različnih gospostev v zasebnih zadevah.⁵⁰

Institut nepristranskega sodišča ali sodne poravnave se je uporabljal tudi na teharskem koseškem sodišču. Sodna poravnava se je uporabljala pri zapuščinskih zadevah in pri delitvi sodnih stroškov ter izjemoma tudi v zadevah, za katere je bilo stvarno pristojno koseško sodišče. Za vsako sodno poravnavo je bil posebej določen razsodnik (*unpartbeyische richter*) in prisedniki (*unpartbeyischer assessores*). V senat je bilo izbranih šest prisednikov. Od šestih so bili kar trije tudi prisedniki v pravnih procesih.⁵¹

³⁷ Prav tam, str. 61. V tem primeru se je kaznovalo po principu zrcalne kazni (Spiegel Strafen). Pri tem tipu srednjeveškega kaznovanja se je kazen izvršila nad udom, s katerim je bilo storjeno kaznivo dejanje. Kazen je tako na slikovit način odsevala kaznivo dejanje (Kambič, Razvoj kazenskega prava, str. 202).

³⁸ ZAC, Teharska sodna knjiga, str. 9.

³⁹ Prav tam, str. 3.

⁴⁰ Prav tam, str. 9–11, 57–58.

⁴¹ Prav tam, str. 3.

⁴² Prav tam.

⁴³ Prav tam, str. 64.

⁴⁴ Prav tam, str. 63.

⁴⁵ Prav tam, str. 19.

⁴⁶ Orožen, *Das Bisthum*, str. 328–329.

⁴⁷ Pečnak, *Local Chronik*, str. 17. Urad celjskega vicedoma je bil ukinjen v okviru širše upravne reforme leta 1747 (Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 288–290).

⁴⁸ Žontar, *K zgodovini prevedbe*, str. 285–286.

⁴⁹ Glej opombo 12.

⁵⁰ Polenc, *Razpored sodnih instanc*, str. 126.

⁵¹ ZAC, Teharska sodna knjiga, str. 11.

V sodni protokol so vpisane samo poravnave v zvezi z zapuščinami, medtem ko je v ostalih zadevah samo napovedano, da se bo z zadevo ukvarjalo nepristransko sodišče. V zapuščinskih zadevah je sodišče za dediče izdelalo pravno neobvezujoče mnenje. Zapuščinske zadeve so bili kompleksne, saj je bilo najprej potrebno popisati in oceniti zapustnikovo premoženje ter morebitne terjatve. Nato je sodišče razdelilo preostanek premoženja med dediče. V primeru zapuščine po Jerneju Klabutscharju/Klobučarju je zapis obravnave na kar šestih straneh, s čimer je ta zadeva najobsežnejši vpis v sodni knjigi. Razlog za tako natančno obravnavo je bil v obsegu zapustnikovega premoženja. Nepristransko sodišče je njegovo premoženje ocenilo na kar 667 goldinarjev in 30 krajcarjev avstrijske veljave.⁵²

Volitve sodina⁵³

Ključna pojavna oblika teharskih svoboščin se je prezentirala pri vsakoletnih volitvah sodina.⁵⁴ Te so se tradicionalno prirejevale na sodni dan okoli jurjevega (23. april). Leta 1716 so bile volitve 27. aprila, leta 1717 in 1718 pa 25. aprila. God svetega Jurija je bil pomemben vsakoletni mejnik v ruralnem okolju, saj se z godom omenjenega svetnika začne vegetacijsko obdobje, poleg tega pa je to bil datum, do katerega je bilo potrebno poravnati urbarialne obveznosti. Kot je določeno v celjskem urbarju iz leta 1498, morajo podložniki, med katere so sodili tudi teharski kosezi, do jurjevega poravnati svoje urbarialne obveznosti.⁵⁵

Volitve sodina so bile ustaljeni običaj (*ordentlich ceremonien*). Na dan volitev se je sodinu in prisodnikom (ter tudi županom petih koseških žup) iztekel enoletni mandat, zato so sodin in prisodniki odstopili ter fizično zapustili svoje stole (...*wie gewöhnlich ihre stöllen ordentlich resigniert*...). Nato so za korektno izvedbo volitev izbrali sodnega upravitelja (*gerichts verwalter*) in prisodnike.

Na volitvah za sodina je zmagal kandidat, ki je dobil oziroma imel večinsko podporo (...*per vota*

maiora...). O načinu izbora prisodnikov sodina in županov ni posebnega vpisa v protokolu. Po izvolitvi je sodina moral potrditi celjski vicedom. Pogoji za potrditev je bila poleg plačila dukata za sodno palico tudi usposobljenost sodina.⁵⁶ Sodin je namreč moral biti pismen, saj je nenazadnje sestavljal in pečatil dokumente. Med letoma 1618 in 1635 je teharskega koseza potrdil zemljiški gospod gospostva Forhtenek,⁵⁷ pod katerega je v tem obdobju spadala teharska koseška skupnost. Sodin je proti plačilu dukata izročil sodno palico⁵⁸ (sodna palica ali scepter je bila dva čevlja dolga srebra palica in je poleg štiri čevlje dolgega meča predstavljala insignijo sodina). Pri branju sodbe je sodin v levi roki držal sodno palico, v desni roki pa meč.⁵⁹

Sodin je imel pristojnosti na sodnem, upravnem in reprezentančnem področju. Na sodnem področju je sodil v pravnih zadevah ter sestavljal kupoprodajne pogodbe. Na upravnem področju je skrbel za izvrševanje urbarialnih dajatev, saj so teharski kosezi izpolnjevali urbarialne obveznosti kot skupnost. Leta 1618 je baron Wagensperg, zakupnik gospostva Forhtenek, poskušal spremeniti način izpolnjevanja obveznosti iz skupinskega v individualno. Tej spremembi so nasprotovali kosezi, ki so baronu Wagenspergu plačali dogovorjeno vsoto, s katero je Teharčane oprostil dominikalnih dajatev.⁶⁰

Sodin je upravljal s stvarnim premoženjem skupnosti, kar vidimo v primeru, ko je pristal na izgradnjo cerkve svetega Štefana na soseskem zemljišču. Sodin je ustanovitveno listino izdal 20. decembra 1699.⁶¹ Izgradnjo cerkve svetega Štefana je nato z ustrežno listino 16. junija 1700 potrdil še stiški opat kot cerkveni jurisdicent nad teharsko faro. Novoustanovljena cerkev je bila lastniška cerkev teharskih kosezov, zato je imel sodin kot predstavnik skupnosti pravico do nastavljanja ključarja.⁶² Cerkev je bila najverjetneje dograjena leta 1723, saj je bila na pročelju poleg dveh zvezd, ki sta bili del grba⁶³ teharske koseške skupnosti, zapisana prav ta letnica.

⁵² Prav tam, str. 31–36.

⁵³ Schopfe – izvajalec sodniške službe. Kelemina (Staroslovenske pravde, str. 40) ugotavlja, da se je ta termin v slovensščino prevajalo s sodin (od tod Schöpfendorf – Sodinja vas) in sodovec (Schöpfendorf – Sodevce). Janko Orožen uporablja fonetično varianto žepe. V Klugejevem etimološkem slovarju je zapisana sledeča razlaga za termin *schopf* – "beisitzender Urteifinder". Beseda *schopf* izvira iz besede *schaffen* (Kluge, *Etymologische Wörterbuch*, str. 714).

⁵⁴ Za sodina se uporabljajo trije različni izrazi: *schopff*, *richter* in *judex*. Izraz *schopf* je uporabljen v privilegijih in v zapisnikih volitev sodina. Izraz *richter* se uporablja sporadično, kot ustreznica za izraz *schopf*. Tretji izraz za nosilca sodnih pooblastil v koseški skupnosti je *judex*. Latinsko poimevanje za sodnika se uporablja izključno za vse vpise na običajen sodni dan. Za tretji izraz predvidevam, da je doprinos izobraznosti pisarja (Kluge, *Etymologische Wörterbuch*, str. 714).

⁵⁵ Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 298.

⁵⁶ V urbarju teharske skupnosti iz leta 1643 je o volitvah sodnika v zvezi z njegovo usposobljenostjo zapisano ... *einen schöpfen, der zu solichen amt nuz, und tauglich denselben sein*... (ZAC, Teharski urbar, sign. urb. 5). Ob tem se zastavi vprašanje o načinu izobraževanja oziroma pridobitve znanja nemščine in klasične pismenosti sodina. Na to vprašanje deloma odgovarja podatek, da je bila šola na Teharjah ustanovljena že leta 1668 (*Splošni pregled dravske banovine*, str. 105).

⁵⁷ Grad Forhtenek-Forchtenegg stoji na strmi vzpetini nad potokom Velunja, v naselju Ravne pri Šoštanju (Stopar, *Gradovi, graščine in dvorci*, str. 105–106).

⁵⁸ ZAC, Zbirka teharskih listin, sign. L3 Teh.

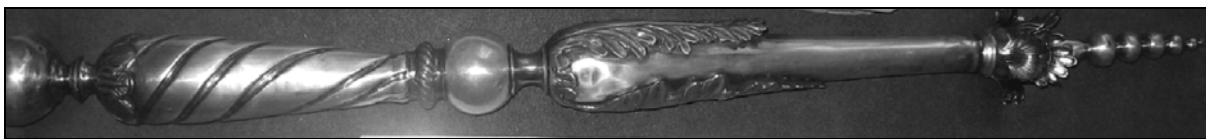
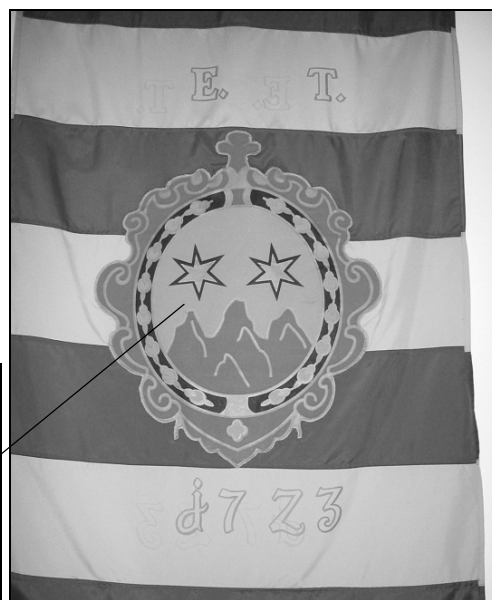
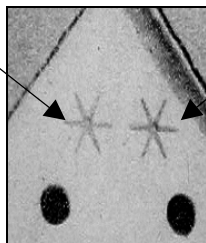
⁵⁹ Pečnak, *Local Chronik*, str. 17–18.

⁶⁰ ZAC, Zbirka teharskih listin, sign. L3 Teh.

⁶¹ Ledina je bila trapezast nezazidan prostor v osrčju vasi Tehače, na katerem so potekala zborovanja ter tudi zasedanje sodišča v primeru lepega vremena.

⁶² Orožen, *Das Bisthum*, str. 328–329.

⁶³ Tehače. *Ilustrirani Slovenec, tedenska priloga Slovenca*, 12. 6. 1927, str. 24.

Sodniško žezlo⁶⁴

Cerkev svetega Štefana je bila postavljena leta 1723 in je v primeru slabega vremena služila kot sodna dvorana (gericht hauss). Na pročelju cerkve je bil narisani tudi del grba teharske koseške skupnosti (E(dlthumb) T(ibern)), to je dve zvezdi.

Sodin in prisedniki so svoje delo opravljali častno. Njihovo edino plačilo je bila pojedina na koncu vsakega sodnega dneva. Pojedina je bila odprtega tipa, saj so se je lahko udeležil prav vsi kosezi. Zaradi opravljanja funkcije sodina in prisednikov so bili oproščeni tridnevne tlake.⁶⁵

Na dan volitev sodina so potrjevali tudi župane (*süppleith*) petih koseških žup (v sodni knjigi se uporablja izraz *nachbarschaft*) teharske koseške skupnosti: Kasaze (*Cassesse*), Šešče (*Schenpiehel*), Kaplja (*Kagl*), Selo (*Sello*) in Koželj (*Kassel*).⁶⁶ Mandat župana, ki je skrbel za izpolnjevanje obveznosti do zemljiškega gospoda in deželnega kneza, je trajal eno leto.⁶⁷

Način sojenja

Glede na način sojenja lahko zadeve med majem 1715 in novembrom 1718 glede na način procesiranja zadev na sodišču razdelimo v tri večje sku-

pine: v pravnih zadevah, sodne poravnave ter notarski vpise.

Postopek pred sodiščem bodisi pravnega bodisi nepravdnega značaja se je začel potem, ko stranki bilateralno nista uspeli doseči izvensodne poravnave oziroma dogovora. Želja aktivne stranke po izvensodni poravnavi je eksplicitno zapisana v primerih, kjer sta v imenu aktivne stranke nastopala pooblaščenca oziroma odvetnika (npr. Johann Matheuss Popp in doktor Johann Anthoni Markhuti). Potem ko sta stranki izčrpali možnosti za dogovor, je aktivna stranka sprožila postopek na sodišču. Sodišče je na pobudo tožnika razpisalo obravnavo. Na obravnavo sta bili povabljeni obe strani, ki sta imeli možnost predstaviti svoje argumente v zvezi z obravnavano zadevo. Sodišče je praviloma razsodilo že na prvi obravnavi. V manjšini so zadeve v katerih je bilo potrebnih več obravnav. Razlogi za več obravnav so bili: odsotnost toženca, odsotnost ključnih prič ter sklicevanje na ključne dokumente za obravnavo, ki pa niso bili predloženi sodišču v pregled.

⁶⁴ Srebrno sodniško žezlo z medeninastim okrasjem iz 17. stoletja. Original hrani Pokrajinski muzej Celje.

⁶⁵ Pečnak, *Local Chronik*, str. 28.

⁶⁶ ZAC, Teharska sodna knjiga, str. 25, 44 in 56.

⁶⁷ Prav tam, str. 25, 45, 54, 57–58.

Teharje na franciscejski mapi leta 1823. Na sliki je dobro viden trapezast prostor na sredini naselja z ledinskim imenom Ledina. Ledina je bila v lasti soseske, kar je razvidno iz dokumenta o izgradnji cerkve svetega Štefana na Ledini, kakor tudi iz popisnega dela franciscejskega katastra, kjer je kot lastnik stavbe zapisan Edlthumb Tiebern. Kot lastnik parcelnih števil 167/1 in 167/2 je naveden Gemeinde Tiebern.⁶⁸

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije
 AS 177 – Franciscejski kataster za Štajersko.
 AS 621 – Slovenska matica.
 Zgodovinski arhiv Celje
 Zbirka teharskih listin, L1, L5, L6, L7, L8.
 Teharska sodna knjiga 1715–1848, rok 12.

LITERATURA

Blaznik, Pavle in dr. *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. II. zvezek: Družbena razmerja in gibanja*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1980.
 Blaznik, Pavle: *Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500*. Maribor : Založba Obzorja, 1986.
 Cvirn, Janez: Kočevar Ferdo. *Enciklopedija Slovenije: 5. knjiga*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991.

Der Grosse Brockhaus in zwölf Bänden: Band 5. Wiesbaden : F. A. Brockhaus, 1978.
 Dolenc, Metod: *Pravna zgodovina za slovensko ozemlje*. Ljubljana : Akademsko založba, 1935.
 Grafenauer, Bogo: Kosezi. *Enciklopedija Slovenije: 5. knjiga*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1991.
 Grafenauer, Bogo: *Ustoličevanju koroških vojvod in država karantanskih Slovencev*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1952.
 Grdina, Igor: *Ipavci: zgodovina slovenske meščanske dinastije*. Ljubljana : ZRC SAZU, 2001.
 Hartman, Bruno: *Celjski grofje v slovenski dramatik*. Ljubljana : Slovenska matica, 1977.
 Hauptmann, Ljudmil: *Staroslovenska družba in obred na knežjem kamnu*. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1954.
 Kambič, Marko: Organizacija sodišč na slovenskem ozemlju v 16. stoletju s posebnim ozirom na Kranjsko. *Arhivi*, XIX, 1996, str. 1–16.
 Kambič, Marko: Razvoj kazenskega prava na slovenskem do leta 1848. *Malefične svoboščine Ljubljančanov* (ur. Marko Kambič in Nataša Budna Kodrič). Ljubljana: Pravna fakulteta, 2005, str. 145–182.
 Kelemina, Jakob: Staroslovenske pravde. *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo*, 16, 1935, str. 34–60.
 Kluge, Friedrich: *Etymologische Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin/New York : de Gruyter, 2002.

⁶⁸ ARS, AS 177, k. o. Teharje. Prim. Rajšp, *Slovenija na vojaškem zemljevidu*, V, str. 204. V opisnem delu vojaške specialke so med trdnimi, kamnitimi stavbami v Teharjah omenjene cerkev svetega Štefana, cerkev svetega Martina, cerkev svete Ane, župnišče pri cerkvi svetega Martina, enonadstropna kmečka hiša na koncu vasi, kjer je cesta peljala z mostu na trg, poleg Voglajne pa je bila še enonadstropna gostilna.

- Kočevar, Ferdo: *Mlinarjev Janez: Slovenski junak ali uplemenitba Teharčanov*. Celje : Zvezna trgovina, 1910.
- Koropec, Jože: *Mi smo tu: veliki punt na Slovenskem v letu 1635*. Maribor : Založba Obzorja, 1985.
- Košir, Matevž: Deželna deska za Kranjsko. *Arhivi*, 16, 1993, str. 95–98.
- Orožen, Ignacij: *Das Bisthum und die Diözese Lavant III*. Cilli-Celje : Rakusch J., 1880.
- Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice: od začetka do leta 1848: I. del*. Celje : Kulturna skupnost, 1971.
- Otorepec, Božo: *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*. Ljubljana : Slovenska matica in ZRC SAZU, 1988.
- Pečnak, Josef: *Local Chronik der Edlinge von Tüchern*. Cilli-Celje, 1894.
- Polenc, Janko: *Razpored sodnih instanc v slovenskih deželah od 16. do 18. stoletja. Zbornik razprav Pravne fakultete*, let. 5, 1927/1928.
- Ravnikar, Tone: *Savinjska in Šaleška dolina v visokem srednjem veku*. Šoštanj, 2003 (doktorska disertacija).
- Rajšp, Vincenc (ur.): *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787: zvezek V*. Ljubljana : ZRC SAZU, 1999.
- Splošni pregled dravske banovine: glavni statistični podatki, upravna, sodna in cerkvena razdelitev ter imenik krajev po stanju 1. julija 1939 z dvema zemljevidoma*. Ljubljana : Kraljevska banska uprava dravske banovine, 1939.
- Stopar, Ivan: *Gradovi, graščine in dvorci na Slovenskem Štajerskem*. Ljubljana : Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut, 1982.
- Štih, Peter: *Ozemlje Slovenije v zgodnjem srednjem veku: osnovne poteze zgodovinskega razvoja od začetka 6. stoletja do konca 9. stoletja*. Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2001.
- Vilfan, Sergej: *Pravna zgodovina Slovencev*. Ljubljana : Slovenska matica, 1961.
- Žontar, Josip: K zgodovini prevedbe koseščin v kupna zemljišča. *Slovenski pravnik*, 54, št. 11/12, 1940, str. 285–295.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Edlinger von Tüchern (Teharje) im Lichte des Gerichtsprotokolls des Edlingergerichts 1715–1718

Die Edlinger von Tüchern (Teharje) genossen im Vormärz eine besondere, privilegierte Stellung. Eines der wichtigsten Merkmale dieser privilegierten Stellung war ein eigenes Gericht. Aufgrund des

Privilegiums von 1537, das den älteren Status lediglich bestätigte, hatten die Edlinger von Tüchern eine eigene niedere Gerichtsbarkeit, der ein Schöffe vorstand, der zusammen mit vier gewählten Assessores die erste Instanz für Zivil- und Strafsachen im Edeltum von Tüchern bildete. Außerdem befasste sich das Gericht mit Schlichtungsverfahren und der Notariatsamtsführung. Der Gerichtsplatz befand sich im Freien, in der Mitte des Dorfes Tüchern, bei schlechtem Wetter in der Stephanskirche. Gerichtstage wurden in der Regel einmal monatlich abgehalten, seltener in Sommermonaten.

Dem Edlingergericht Tüchern unterstand das Gebiet des Edeltums Tüchern, zu dem außer Tüchern noch sechzehn Weiler im Sanntal (Savinjska dolina) gehörten. Vertreter aller Ortschaften versammelten sich einmal jährlich am Wahltag des Schöffen, und zwar um den Georgstag (23. April). Es siegte der Kandidat, der von der Mehrheit unterstützt wurde. Dem Schöffen halfen bei seiner richterlichen Amtstätigkeit 4 Assessores, die ebenso am Wahltag gewählt wurden. In den Zuständigkeitsbereich des Schöffen fielen außer gerichtlichen auch Verwaltungs- und Repräsentanzgelegenheiten. Der Schöffe ernannte auch den Kämmerer bei St. Stephan, der Eigenkirche des Edeltums Tüchern.

Auskunft über die Tätigkeit des Gerichts gibt das erhaltene Gerichtsprotokoll für den Zeitabschnitt 1715–1849. Die Quelle selbst ist in der slovenischen Geschichtsschreibung weniger bekannt. Im vorliegenden Beitrag wird auf die Zeit zwischen 1715 und 1718 näher eingegangen. Für diesen Zeitabschnitt weist das Protokoll 68 Rechtssachen, vorwiegend Schuldforderungen, auf. Außer Schuldforderungen befasste sich das Gericht mit Verbalinjuriem, Körperverletzungen, Erbschaftsstreitigkeiten.

Aufgrund der oben genannten Charakteristika des Edlingergerichts kann festgehalten werden, dass das Gericht die Kriterien einer Volksgerichtsversammlung oder eines Quatembergerichts erfüllt (Richter und Assessores wurden aus der Mitte des Volkes gewählt, es beruhte auf dem Gewohnheitsrecht und tagte an Quatembertagen).

Die Gerichtsreform von 1849, durch welche Gerichtsbezirke eingeführt wurden, gliederte das Gebiet von Tüchern in den Cillier Gerichtsbezirk ein. Damit nahm die jahrhundertelange rechtliche Selbstständigkeit des Edeltums von Tüchern ein Ende.